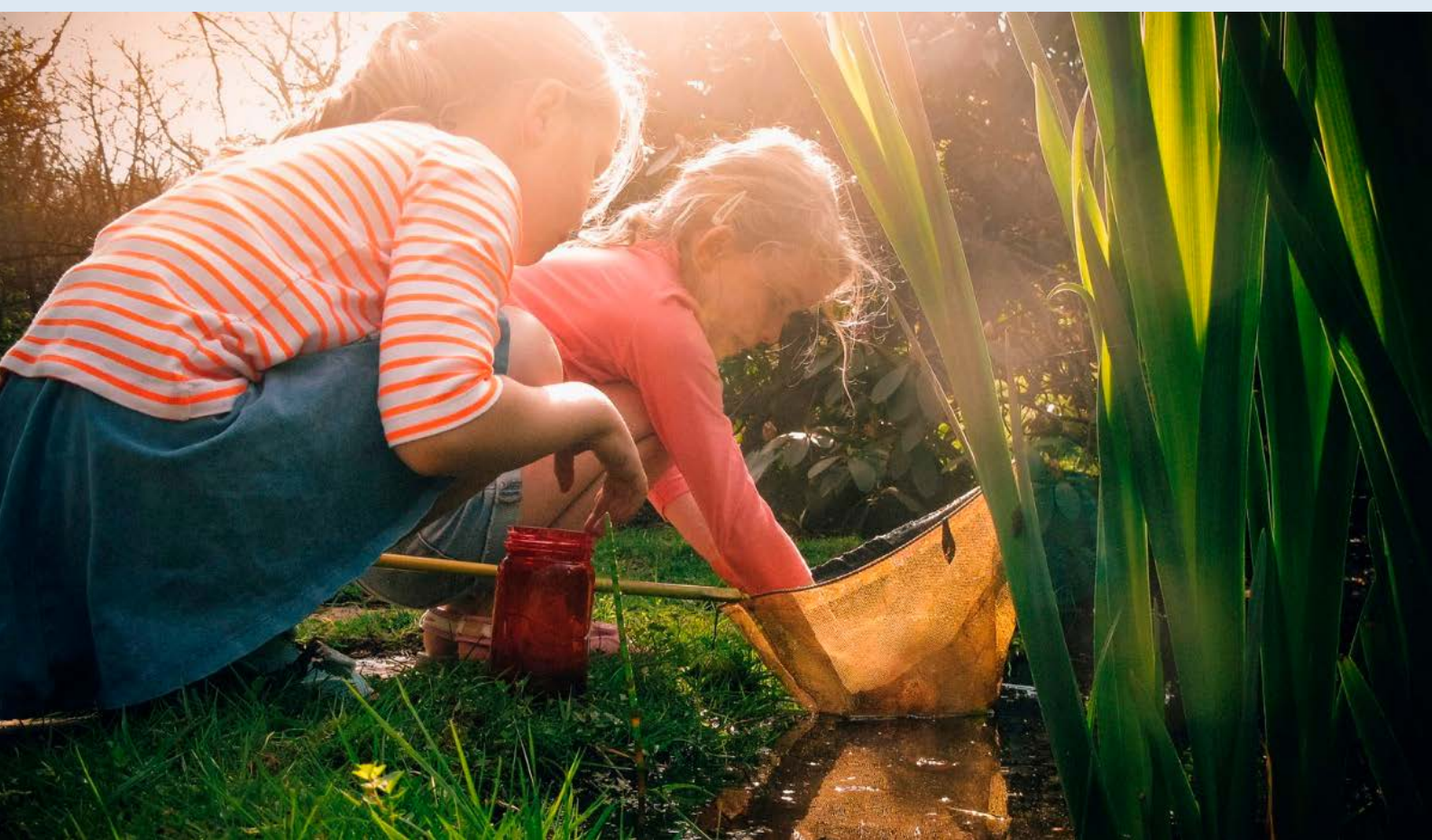

Participatietraject

Waterbeheerprogramma 2022–2027

Waterschap Brabantse Delta
September/oktober 2020

Inhoudsopgave

1	Voorwoord	3
2	Inleiding	4
3	Partnerdialoog	5
4	Open dialoog – Levende landschap	11
5	Open dialoog – Toekomst van water	13
6	Verdiepende werksessies	17
	Bijlage 1 – Lijst met aangeschreven organisaties	19
	Bijlage 2 – Uitnodiging participatietraject	20
	Bijlage 3 – Resultaten Levende Landschap	21
	Bijlage 4 – Video's Toekomst van water	22
	Bijlage 5 – Resultaten toekomst van Water	23
	Bijlage 6 – Resultaten werksessies	24

1 Voorwoord

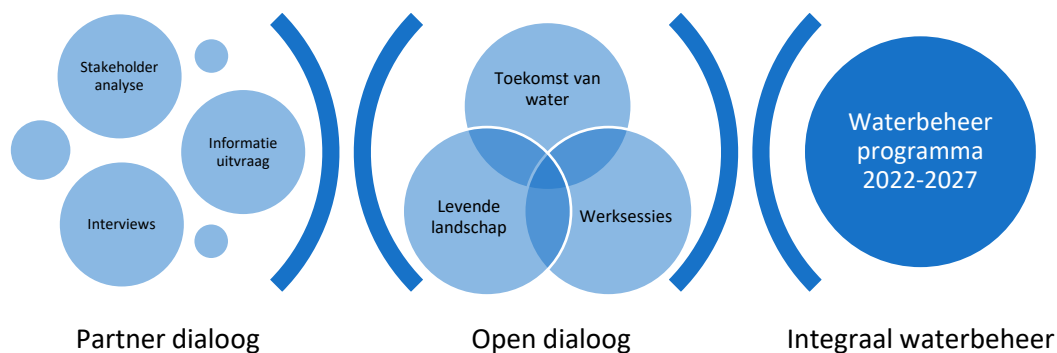
Als waterschap Brabantse Delta staan we voor grote uitdagingen. Hoe zorgen we voor voldoende zoet water van goede kwaliteit? Hoe bereiden we ons voor op klimaatverandering? Hoe gaan we mee in maatschappelijke en technologische ontwikkelingen? Wij willen deze vragen niet alleen zelf beantwoorden, maar vooral in het gesprek met onze omgeving.

Op dit moment staan we aan de start van een nieuwe planperiode van het waterbeheerprogramma. Een plan dat de leidraad voor ons werk is voor de periode 2022–2027. Dit is dan ook het moment om het gesprek aan te gaan over wie we als waterschap willen zijn, waar we op focussen en hoe we onze taken uitvoeren.

De afgelopen maanden zijn er volop gesprekken geweest met onze omgeving. Van meer gerichte dialogen met onze directe partners tot open dialogen voor de hele omgeving. Deze gesprekken hebben veel waardevolle informatie opgeleverd. Wij willen alle betrokken hartelijk danken voor de bijdragen en inzichten.

Dit document maakt de opbrengsten inzichtelijk. Daarbij moet opgemerkt worden dat ondanks dat dit een redelijk omvangrijk document is, het onmogelijk is de volledige scope van de vragenlijsten, gesprekken en bijeenkomsten weer te geven. Wel geeft het de belangrijkste inzichten en rode draden van de verschillende trajecten. Wij hebben het gehele traject als zeer waardevol ervaren. De opbrengsten worden gebruikt om een tot een toekomstgericht waterbeheerprogramma te komen.

Kees de Jong en Niels Mureau

1. Proces participatietraject

2 Inleiding

Waterschap Brabantse Delta is gestart met de voorbereidingen voor de ontwikkeling van het Waterbeheerprogramma 2022–2027. Water maakt onlosmakelijk deel uit van onze leefomgeving. Als waterschap dragen wij bij aan een mooiere en betere leefomgeving. Wij doen dit echter niet alleen. Ook onze omgeving draagt hieraan bij. Daarom vinden wij samenwerking met de omgeving voor het waterbeheerprogramma belangrijk. Om die reden startten wij eind 2019 een participatietraject om tot een nieuw waterbeheerprogramma te komen.

Wat is een waterbeheerprogramma?

We staan voor onze waterschapstaken: de zorg voor voldoende oppervlaktewater van goede kwaliteit en veiligheid tegen overstroming. De basis voor ons werk is verwoord in het waterbeheerprogramma. Ook thema's als samenwerken en duurzaamheid krijgen daarin nadrukkelijk de aandacht. Het waterbeheerprogramma beschrijft op strategisch en op tactisch niveau het te voeren beleid. Op strategisch niveau beschrijven we wat we willen bereiken en hoe we dat willen doen. Op tactisch niveau beschrijven wat we gaan doen om dat te bereiken.

Doel en uitgangspunten

Het waterbeheerprogramma is een document dat voor de komende jaren de focus van het waterschap bepaalt. Het is daarmee van groot belang dat de betrokkenheid bij de totstandkoming en de uitvoering groot is. Dit leidt tot een betere kwaliteit en groter draagvlak.

Voor het organiseren van het participatieproces zijn de onderstaande principes gehanteerd;

- De Participatieaanpak waterschap Brabantse Delta #vanzelfsprekendsamen en Communicatievisie #SamenBewust vormen het uitgangspunt;
- Participatie vindt plaats op het strategische deel;
- Dialogen over concrete maatregelen en specifiek beleid worden gevoerd binnen de bestaande projecten en gebiedsprocessen;
- We doen geen processen over, maar maken slim gebruik van bestaande processen, structuren en informatie;
- Differentiatie op basis van doelgroepen

Aanpak

De aanpak van het participatieproces doorloopt verschillende onderdelen en zijn onder te verdelen in een partnerdialoog en een open dialoog. In de volgende hoofdstukken wordt steeds uitgebreid stil gestaan bij de aanpak en de resultaten van de verschillende onderdelen.

Partnerdialoog

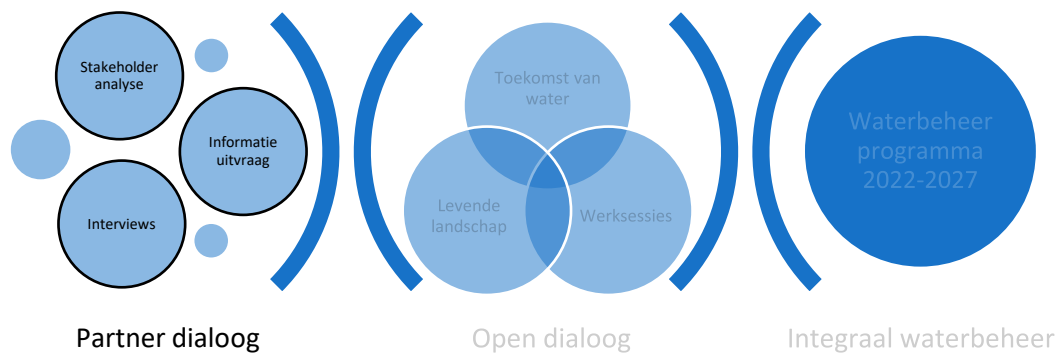
Op basis van een stakeholdersanalyse brachten we samenwerkingspartners in beeld. Deze groep partners kregen de gelegenheid om schriftelijk of via een interview input te leveren voor het waterbeheerprogramma.

Open dialoog

In de open dialoog is op diverse wijzen het gesprek met een bredere groep geïnteresseerden gevoerd.

3 Partnerdialoog

Waterbeheer vraagt een intensieve samenwerking met veel verschillende organisaties. Waterschap Brabantse Delta vindt deze samenwerking belangrijk. Samenwerken begint bij het maken van plannen voor de toekomst. We hebben daarom een intensief traject met onze partners doorlopen om het goede gesprek te voeren.

Aanpak

De aanpak voor de partner dialoog bestond uit een stakeholdersanalyse, informatie uitvraag en interviews.

Stakeholderanalyse

In het laatste kwartaal 2019 is een stakeholderanalyse uitgevoerd. Op basis hiervan zijn 53 organisaties geselecteerd bestaande uit maatschappelijke organisaties, belangenverenigingen en overheden. De lijst van organisaties is opgenomen in Bijlage 1 – Lijst met aangeschreven organisaties.

Informatie-uitvraag

De 53 organisaties van de stakeholderanalyse zijn geïnformeerd over het ontwikkelproces van het nieuwe waterbeheerprogramma en gevraagd deel te nemen aan het participatietraject. In december 2019 zijn deze partijen met een brief (*Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.*) uitgenodigd om inhoudelijke input te geven aan de hand van vier vragen:

- Welke watergerelateerde uitdagingen ziet u de komende zes jaar?
- Welke integrale (gebieds)opgaven ziet u en welke prioriteit geeft u daaraan?
- Op welke wijze denkt u dat waterschap Brabantse Delta wateropgaven kan koppelen aan uw (gebieds)opgaven?
- Hoe ziet u de samenwerking met waterschap Brabantse Delta nu en in de toekomst? Wat verwacht u de komende jaren van het waterschap?

Interview

Op basis van de uitnodiging zijn enkele partijen geïnterviewd. De interviews hebben tot doel om verdieping en verbreding aan te brengen in de informatie. De leidraad van de interviews bestond uit dezelfde vier vragen als de informatie-uitvraag. Op basis van de interviews kunnen de specifieke externe belangen nauwkeurig in beeld gebracht worden.

Resultaten

Uit de ontvangen reacties blijkt dat de partijen het op prijs stellen op deze wijze betrokken te worden bij het opstellen van het waterbeheerprogramma. De input verschilt van enkele regels tekst per vraag tot memo's van enkele A4'tjes. Daarnaast zijn de partijen ook in de gelegenheid gesteld om informatie vastgelegd in rapporten, beleidsnota's en dergelijke te delen. Aan de hand van de opbrengst van de informatie uitvraag en interviews is de opbrengst in de volgende paragrafen samengevat.

Welke watergerelateerde uitdagingen ziet u de komende zes jaar?

In deze paragraaf een samenvatting van meest genoemde uitdagingen.

Klimaatadaptatie

Klimaatadaptatie wordt door vrijwel alle partijen als belangrijk thema genoemd. Overheden, bedrijven, maatschappelijke en kennisorganisaties moeten samenwerken om resultaten te boeken. Ook moet er een tandje bij. Er liggen kansen om zaken in samenhang op te pakken (vergroening, leefbaarheid) en aan te sluiten bij de energie in een gebied. Bijvoorbeeld door het in kaart brengen van de impact van klimaatverandering op het stedelijk gebied. Gemeenten zijn bezig met het scheiden van waterstromen om zo de druk op het riool en de zuiveringen te verminderen. Natuur wordt een bondgenoot genoemd voor het opvangen van de klimaatmaatregelen. Natuur houdt water vast en zorgt zo voor extra piekopvang.

Voor het verhogen van het waterbewustzijn worden communicatietools ingezet. Technische oplossingen zijn niet altijd voldoende of wenselijk. In sommige gevallen moet het watersysteem en landgebruik kritisch beschouwd worden om tot klimaatbestendige oplossingen te komen. Maatregelen in het waterbeheer rondom waterwingebieden om het grondwater/de drinkwatervoorziening te waarborgen zijn voorstelbaar.

Eén van de meest genoemde uitdagingen zijn de **droogte** en de zorg voor een goede **zoetwatervoorziening**. De zomers van 2018 en 2019 waren droog. De verwachting is dat perioden van droogte toenemen als gevolg van klimaatverandering. De zorgen over de beschikbaarheid van zoetwater voor natuur, landbouw en stad worden breed gedeeld. Voorgestelde maatregelen zijn afstemming (ook internationaal) over beleid voor maatregelen tegen de droogte (beregenningsverboden, verdringingsreeksen), het voorkomen van actieve verzilting, het behouden, beschermen en vergroten van zoetwaterbuffers, aanvoer en infiltratie van extern water, zuiniger en efficiënter watergebruik en duurzaam bodembeheer, kennisontwikkeling en het stimuleren van technische en sociale innovaties.

Naast droogte moet er in het kader van klimaatadaptatie aandacht zijn voor het beperken van de gevolgen van **wateroverlast** door piekbuien. Alternatieve manieren om de gevolgen van wateroverlast te voorkomen of de gevolgen te verzachten dienen verkend te worden. Bijvoorbeeld door met agrariërs te kijken naar de mogelijkheden van gestuurde waterberging.

Waterveiligheid blijft belangrijk. Ook in relatie tot de stijgende zeespiegel.

Bodem

De **bodem** speelt een belangrijke rol in het verdrogingsdossier. Het verhogen van het organisch stofgehalte zorgt voor verbeterde infiltratie en het langer vasthouden van water. Innovatieve oplossingen voor het verhogen van het organisch stofgehalte worden belemmerd door wetgeving. Waterschappen kunnen lobbyen om hier verbetering in aan te brengen. Verder kan het waterschap de uitvoering van programma's van partners ondersteunen, bijvoorbeeld het programma bodem-up.

Infiltreren van regenwater moet het uitgangspunt zijn. Ook de nadelige gevolgen van het afstromen van grondwater spelen hierbij een rol. Aanvullen van **grondwater** is een groot issue. De beschikbaarheid en kwaliteit van grondwater kan onder druk komen te staan door de energietransitie (geothermie). Het waterschap zal samen met de bevoegd gezagen moeten bepalen welke rol zij wil spelen.

Natuur

Voor de ontwikkeling en het beheer van **natuur** (natte natuurparels, natura 2000 en natuurnetwerk) wordt aandacht gevraagd. Naast voldoende water speelt de **waterkwaliteit** een prominente rol om stappen verder te kunnen zetten. Voor waterkwaliteit geldt dat we enerzijds afhankelijk zijn van het water dat ons gebied in stroomt. Anderzijds zijn anderen afhankelijk van het water dat ons gebied uitstroomt. Het thema waterkwaliteit kan niet los gezien worden van de vraagstukken rondom klimaatadaptatie.

Natuurlijke oevers spelen een belangrijke rol om de waterkwaliteit te borgen. Voor de hengelsport zijn bereikbaarheid van de oevers en het beheer van belang. In stedelijk gebied is het voor de waterkwaliteit belangrijk om de overstortfrequenties te verminderen door goede afspraken voor de afnameverplichting.

Samen met de agrarische sector en andere partners moet gekeken worden hoe de emissies van de agrarische sector omlaag kunnen.

Water als kans voor integrale gebiedsopgaven

Gebiedsopgaven worden steeds vaker in samenhang opgepakt. Water kan als verbindend element in dergelijke opgaven meegenomen worden. De **energietransitie** zal een belangrijke stempel drukken op de ruimtelijk ontwikkeling van de regio. Hetzelfde geldt voor andere ontwikkelingen op het gebied van landbouw, economie, stedelijke ontwikkeling, etc. De tijd van zaken sectoraal oppakken is voorbij.

Slimmer regionaal Waterbeheer

Het lokaal, regionaal en nationaal watersysteem spelen op elkaar in. Door goed samen te werken en elkaars opgaven te kennen is het mogelijk om kansen te pakken.

Welke integrale (gebieds)opgaven ziet u en welke prioriteit geeft u daaraan?

Op hoofdlijnen worden opgaven op de volgende onderdelen benoemd.

Waterkwantiteit

- Relatie en afhankelijkheid tussen regionale, nationale en internationale watersystemen;
- Waterkwaliteit in relatie tot waterkwantiteit
- Droogte, hergebruik effluent en water bufferen

Duurzaamheid en klimaat

- Duurzaamheid (Energie, Circulair), specifiek aquathermie
- Klimaatadaptatie
- Water en klimaatbewustzijn

Waterkwaliteit

- Landschappen en beekherstel
- Kringlooplandbouw
- Gezonde leefomgeving
- Nieuwe stoffen

Waterveiligheid

- Concrete ontwikkelingen m.b.t. waterveiligheid
- Graafschade

Grondwater

- Grondwaterpeil
- Toezicht en handhaving

Natuur

- EVZ
- Vismigratie(-knelpunten) en schuilplaatsen
- Maaibeleid
- Invasieve soorten

Ruimtelijke ontwikkeling

- Woningbouwopgave (herstructurering en nieuw)
- Rioolvernieuwingen en aanpalende ontwikkelingsmogelijkheden
- Revitalisering van bedrijventerreinen
- Landschappelijke inpassing ontwikkelingen

Op welke wijze denkt u dat waterschap Brabantse Delta wateropgaven kan koppelen aan uw (gebieds)opgaven?

Afstemmen en het integraal oppakken wordt door de participanten belangrijk gevonden.

Eén overheid in de geest van de Omgevingswet

Opgemerkt wordt dat er met name voor gemeenten en het waterschap veel mogelijkheden liggen om opgaven te koppelen. In het algemeen geven de partijen aan dat het belangrijk is om elkaars opgaven te kennen. In de geest van de Omgevingswet kan met de partneroverheden meer samengewerkt worden als één overheid.

Informatie-uitwisseling

Goede uitwisseling van informatie is hiervoor belangrijk. Dat kan in de vorm van een gesprek of werkbezoeken om elkaar beter te leren kennen. Daarnaast worden suggesties gedaan voor regionale kansenkaarten of gebiedsdossiers. Er liggen kansen om tot een robuust ingericht watersysteem te komen en met klimaatverandering om te gaan.

Gezamenlijke uitvoering en instrumenten

Geadviseerd wordt om voor verschillende onderwerpen tot gezamenlijk waterbeheer te komen zoals dat nu plaatsvindt in Waterkring West. Of door een gezamenlijke uitvoeringsagenda en op deze wijze ook de werkzaamheden af te stemmen. Ook wordt een suggestie gedaan om financiële instrumenten in te zetten en subsidies te stapelen.

Hoe ziet u de samenwerking met waterschap Brabantse Delta nu en in de toekomst? Wat verwacht u de komende jaren van het waterschap?

Over het algemeen wordt aangegeven dat de samenwerking op dit moment goed is. Dat komt het sterkst terug bij de gemeentelijke respondenten die graag op gelijkwaardige voet samenwerken. Bij samenwerken moet het geheel meer zijn dan de som der delen. De open houding en de periodieke overleggen op ambtelijk en bestuurlijk niveau moeten voortgezet worden.

Met andere waterschappen gaat het meer over elkaar informeren en van elkaar leren. Vanuit de zuiderburen wordt de goede samenwerking benadrukt. Dit ziet men terug op het niveau van projecten, bestuurlijke overleggen en samenwerkingsovereenkomsten.

Verbeterpunten

Sommige respondenten spreken een wens uit voor meer integraliteit en pro-activiteit in de samenwerking. Een enkeling geeft aan dat het waterschap meer extern gericht mag opereren. Bijvoorbeeld door niet de regels maar de maatschappelijke doelen centraal te stellen. Daarnaast mag de lokale kennis vergroot worden. Zouden waterschappers niet vaker werkzaamheden vanuit het gemeentekantoor kunnen verrichten?

Grensoverschrijdend water

Water houdt zich niet aan grenzen. Het is belangrijk goede afstemming te hebben over de grenzen heen met Vlaamse partners. Op deze wijze werken we samen aan de waterschaarste en droogte aanpak (ProWater).

Financiering

Veel initiatieven worden gefinancierd uit verschillende potjes en organisaties. Dit komt een integrale aanpak niet ten goede. Onderzocht moet worden op welke wijze nieuwe vormen van financiering aan sluiten bij een integrale aanpak.

Beleid

Beleid vanuit de samenlevingslogica, niet vanuit de organisatielogica.

Versterkende overheid

Op thema's zoals klimaatadaptatie wordt door partners gewerkt op verschillende schaalniveaus. Gemeenten werken vaak op straat- en stadsniveau. Het waterschap kan een belangrijke rol spelen op regionaal niveau.

Informatie verzamelen en ontsluiten

De samenwerkende partners verzamelen allemaal eigen gegevens en inzichten over het watersysteem en samenhangende thema's. Door deze te delen en naast elkaar te leggen ontstaat een beter begrip van het systeem. Monitoring kan gezamenlijk verder uitwerkt worden.

Akkoorden en samenwerkingsvormen

Belangrijk item zijn de samenwerkingsakkoorden en samenwerkingsvormen. Vanuit de deelnemers van SWWB wordt bijvoorbeeld aangegeven dat de inhoudelijke focus kan verschuiven van het bestuursakkoord water naar het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie. Samen optrekken in klimaatadaptatie, duurzaamheid en zoetwatervoorziening worden genoemd als inhoudelijke terreinen waarop samenwerking kansrijk is. Ook het afvalwaterakkoord wordt aangehaald.

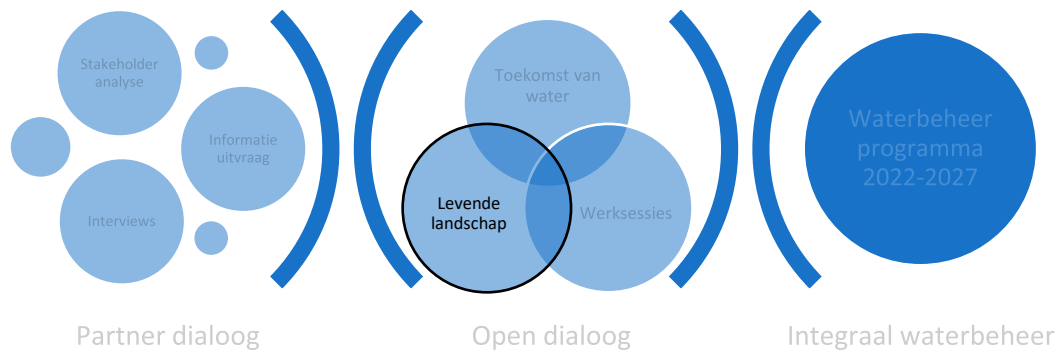
Bij ingrepen in het watersysteem is het belangrijk om belanghebbenden te betrekken en daarbij duidelijk te kijken naar het bredere maatschappelijk belang.

Conclusie en vervolg

De partner-dialoog heeft inzicht gegeven in welke opgaven onze partners voor zich zien en op welke wijze deze samen opgepakt kunnen worden. De resultaten van dit onderdeel worden meegenomen bij het opstellen van de nota van uitgangspunten. Daarnaast vormen de resultaten belangrijke input voor de open dialoog.

4 Open dialoog – Levende landschap

Hoe zien jongeren de toekomst? Die vraag stelden wij op 14 februari 2020 tijdens het tienjarig jubileum Technasium Netwerk West-Brabant en Drechtsteden. Wij vinden het belangrijk te weten wat jongeren van de toekomst vinden omdat we nu bezig zijn met plannen voor die toekomst, zoals het waterbeheerprogramma. Ook dragen we bij aan een stukje educatie en waterbewustzijn.

Aanpak

Voor het gesprek gebruikten we de innovatieve tool het 'Levend Landschap'. Aan de hand van de antwoorden op 10 visuele vragen wordt een gemeenschappelijk visueel landschap van de toekomst opgebouwd. Het levend landschap is direct zichtbaar en biedt een opening voor een goed gesprek.

2. Waterschapper in gesprek met jongeren

Resultaten

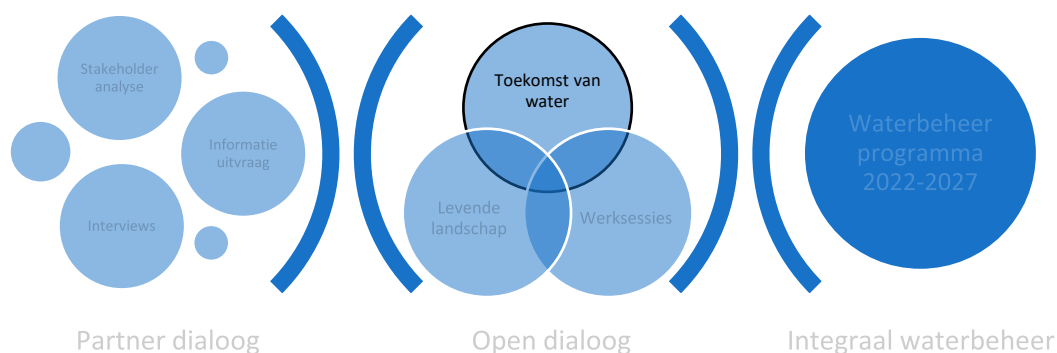
Op de bijeenkomst is met meer dan 50 jongeren een gesprek gevoerd en de enquête afgenomen. Dit resulteerde in het onderstaande landschap. Het merendeel van de jongeren verwacht in de toekomst in stedelijk gebied te wonen. Duurzaamheid vinden zij belangrijk maar ze willen daar niet zomaar zelf in investeren of dingen voor laten. Het geloof in technische maatregelen is groot en samenwerking met de buurlanden vinden ze belangrijk. De enquêteresultaten zijn opgenomen in Bijlage 3 – Resultaten Levende Landschap.

3. Het gemeenschappelijke landschap van de jongeren

5 Open dialoog – Toekomst van water

In mei en juni hebben ruim 900 respondenten deelgenomen aan online enquête voor het waterbeheerprogramma. De antwoorden geven aan welke onderwerpen zij belangrijk vinden in de aanpak van het toekomstige waterbeheer. Het waterschap is blij met deze inbreng omdat het aangeeft wat inwoners belangrijk vinden als het om de *Toekomst van water* gaat.

Aanpak

De enquête 'Toekomst van water' is opgezet als alternatief voor een grote participatiebijeenkomst na het uitbreken van de coronapandemie. Dit deel van het participatietraject is volledig digitaal georganiseerd en bestond uit de volgende elementen:

- Vragenlijsten: voor zeven onderwerpen die als relevant uit het eerdere participatietraject naar voren zijn gekomen zijn vragenlijsten opgesteld. De lijsten bestonden uit ongeveer vier vragen om deelname zo laagdrempelig te houden. Dit waren open en meerkeuze vragen.
- Filmpjes: om de onderwerpen te introduceren zijn zeven korte filmpjes opgenomen. Hiermee werd de aandacht getrokken en is de context geschetst. De links naar de filmpjes zijn opgenomen
- Webpagina: deze vormde de toegang tot de filmpjes en de vragenlijsten.
- Social media campagne: met een campagne op social media is de aandacht getrokken van de omgeving om deel te nemen.
- Netwerk: het algemeen bestuur is gevraagd om het eigen netwerk uit te nodigen deel te nemen.
- Media-aandacht: via een persbericht is media-aandacht gegenereerd.

Resultaten

In totaal hebben 902 personen één van de vragenlijsten ingevuld. Dit zijn hoogstwaarschijnlijk geen unieke personen omdat personen de gelegenheid hebben om meerdere vragenlijsten in te vullen. Reacties zijn uit het gehele werkgebied gekomen. De meeste respondenten komen uit de gemeente Breda. Uit het verloop in tijd blijkt dat bij de start van de enquête de meeste reacties zijn binnengekomen. De vragenlijst voor klimaatadaptatie heeft de meeste respondenten. Alle vragenlijsten hebben minimaal 100 reacties gehad.

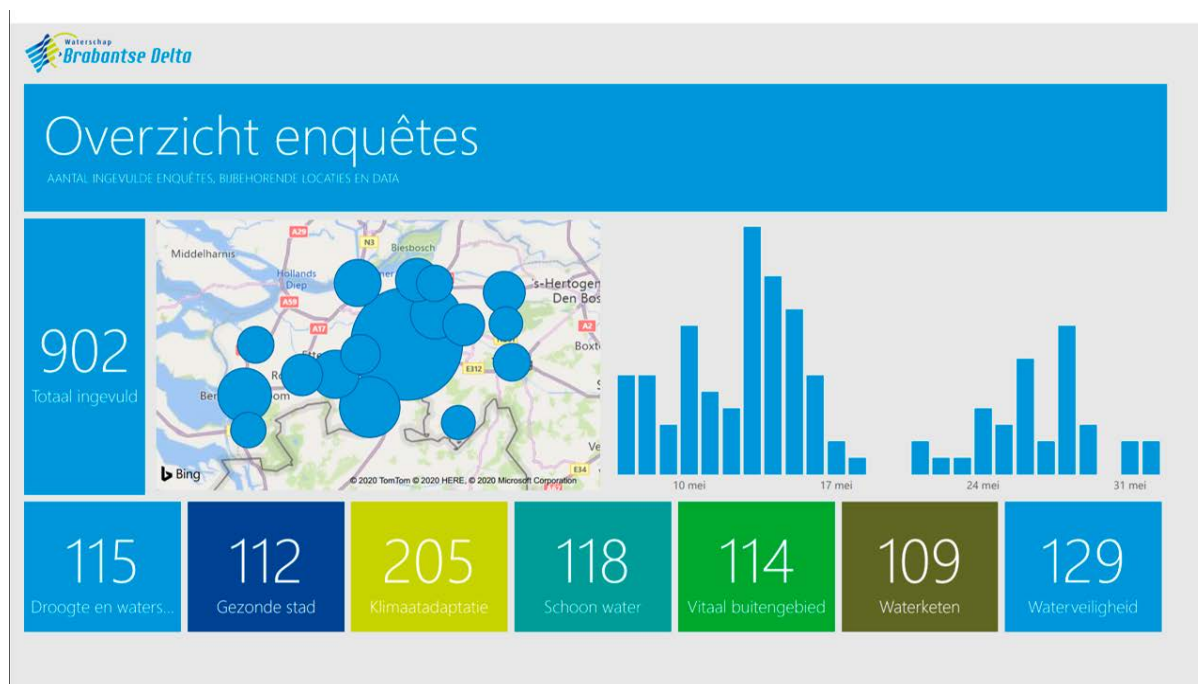
Een volledig overzicht van de resultaten is opgenomen in Bijlage 5 – Resultaten toekomst van Water.

Droogte en waterschaarste

Het tegengaan van verdroging en behoud van biodiversiteit scoort met 68% het hoogste binnen de antwoordcategorieën. Dit geldt voor de meerderheid van de gemeenten. Alleen in de gemeenten Halderberge, Rucphen, Waalwijk, Etten-Leur en Steenbergen scoren andere antwoordmogelijkheden gelijk of beter dan biodiversiteit. Bij mogelijke oplossingen hiervoor is er geen eensluidend antwoord. Agrariërs zouden andere minder droogtegevoelige gewassen kunnen telen. Beperkingen opleggen aan het gebruik van water wordt ook genoemd. Een kwart van de respondenten komt met eigen antwoordmogelijkheden.

Respondenten die kiezen voor biodiversiteit kiezen eveneens het meest om boeren te verplichten om andere gewassen te telen. Respondenten die de voedselproductie niet in gevaar willen brengen zijn het meest geïnteresseerd in tips voor waterbesparing.

Op de vraag wat de respondenten zelf doen ter voorbereiding op waterschaarste geeft het overgrote gedeelte van de personen aan één of meerdere maatregelen te nemen. 14 procent geeft aan geen maatregelen te nemen.

4. Overzicht enquêtes

Gezonde stad

Het overgrote deel van de respondenten geeft aan dat het beperken van hittestress door meer groen en water aan te leggen belangrijk is binnen het thema *gezonde stad*. Sport- en recreatiemogelijkheden verbeteren is geen populaire keuze.

Veel van hen geven aan al veel zelf te doen door tegels eruit te halen, een groen dak aan te leggen of de regenpijp af te koppelen. Vooral het niet meer gebruiken van chemische middelen om daarmee het grond- en oppervlaktewater te beschermen, scoort goed.

De respondenten die voor hittestress beperken kiezen, zijn de personen die het vaakst antwoorden hun tuin te vergroenen en de regenpijp af te koppelen. De respondenten die de waterkwaliteit verbeterd willen hebben, kiezen in de meeste gevallen voor het niet gebruiken van chemische middelen in de tuin.

Klimaatadaptatie

De respondenten zijn vooral bezorgd over de gevolgen van droogte en hitte in hun eigen omgeving, blijkt uit de antwoorden op de vragen bij het thema *klimaatadaptatie*. Om daar iets aan te doen, vinden ze dat er vooral in het buitengebied maatregelen tegen droogte nodig zijn (66% van de respondenten). Voor steden en dorpen ligt de focus op het tegengaan van hittestress.

Het waterschap wordt een regiefunctie toegedicht: maak duidelijk wie bij kan dragen aan klimaatadaptatie en wat er dan nodig is. Ideeën zijn er overigens genoeg om de omgeving zelf klimaatproof te maken. Van waterbesparing tot 'tegel eruit, plantje erin' en een regenton. Eén op de zes respondenten weet niet wat zij kan doen of gaat niets doen.

De groep die aangeeft dat het waterschap meer duidelijkheid moet geven over verwachtingen is de groep die vooral ook zelf zuiniger om wil gaan met water en zelf andere acties benoemd. De groep die kiest voor het nemen van technische maatregelen door het waterschap is de groep die in veel gevallen zelf niet weet welke maatregelen zij kan nemen of geen maatregelen neemt.

Schoon water

Behoud van biodiversiteit staat bovenaan in het oordeel over het thema *schoon water*. Daarna de zorg om vervuiling te verminderen met plastic en microverontreinigingen, zoals medicijnresten. Als mogelijke oplossingen dragen de respondenten aan om de wet- en regelgeving op het gebied van vervuilende stoffen aan te passen voor zover het waterschap daar mogelijkheden voor heeft. Samenwerking om partijen bij elkaar te brengen, bewustwording te vergroten en je eigen verantwoordelijkheid nemen in het voorkomen van vervuiling, komen ook naar voren.

Overheden worden als eerst genoemd om in actie te komen om het water schoner te maken. Het gaat dan om het waterschap (23%), Europa (14%) en het Rijk (14%). De grootste groep respondenten (24%) vindt echter dat alle partijen in actie moeten komen.

Vitaal buitengebied

Meer dan driekwart van de respondenten ziet de verplaatsing van functies en activiteiten wel als optie om een *vitaal buitengebied* te bewerkstelligen. Zestien procent van de respondenten geeft aan dat water altijd leidend is bij de inrichting van het buitengebied.

Een derde van de respondenten vindt dat het waterschap het water beter moet reguleren. Eén op de vijf vindt dat de focus op biodiversiteit moet liggen. Een bijna even grote groep heeft voor het antwoord 'anders' gekozen en komt met eigen ideeën. Over waar de focus dan zou moeten liggen, variëren de suggesties. Van de aanleg van waterbuffers om droogte tegen te gaan, het aantrekkelijk maken van wonen aan het water tot tips voor het onderhoud van waterlopen.

Om tot samenwerking in het buitengebied te komen, wordt een breed scala aan partijen genoemd. Dit laat zien hoe divers de opgaven zijn en dat samenwerking essentieel is om deze op te pakken.

Waterketen

Bij het thema *waterketen* – de kringloop van drinkwater naar gezuiverd afvalwater – zien veel respondenten graag dat er van afvalwater weer drinkwater wordt gemaakt. Meer dan de helft zegt: 'onder meer doen'. Ruim een derde vindt het een goed idee mits betrouwbaar, schoon en goedkoop. Slecht zes procent geeft aan hier geen vertrouwen in te hebben.

Hergebruik wordt überhaupt belangrijk gevonden. Een grote groep respondenten (42%) geeft aan dat circulair werken altijd voor gaat. Het grootste gedeelte van de respondenten vindt hergebruik ook belangrijk maar verbindt daar ook financiële afwegingen aan toe.

Zelf maatregelen nemen in huis of duurzaam omgaan met water is 40 % van de respondenten bereid te doen. Bijna de helft van de respondenten wil dit doen als de belasting omlaag kan of het waterschap ook iets doet.

Uit de open vragen blijkt dat respondenten de vragen over de waterketen soms lastig vinden. Hier wordt ook naar de professionaliteit van het waterschap gekeken.

Waterveiligheid

Een bijdrage leveren aan de biodiversiteit is, net als bij de thema's *droogte en waterschaarste* en *schoon water* de belangrijkste functie van een dijk naast het tegenhouden van hoogwater. Dat vindt 69% van de respondenten bij het thema *waterveiligheid*. In Breda en Bergen op Zoom is het aandeel respondenten dat energieopwekking als functie ziet relatief groter dan in andere gemeenten. In Halderberge en Rucphen kiezen relatief meer respondenten voor recreatie. Recreatie volgt over alle respondenten op de tweede plaats.

Als het dan toch een keer misgaat, is 69% van mening dat de overheid wel gepaste maatregelen neemt. De aangedragen maatregelen die respondenten zelf nemen zeggen iets over de risico-inschatting op overstromingen. Van heel praktisch: 'waardevolle spullen op zolder leggen' en 'het nieuws volgen' tot, 'ik woon boven NAP' en 'leren zwemmen'.

6 Verdiepende werksessies

Op 9 september zijn aan het eind van de middag en begin van de avond in twee sporen werksessies gehouden, mede met de opbrengst van de enquête als input. Voor de inhoud is gekozen om aan te sluiten bij de meest integrale onderwerpen van het digitale participatietraject;

- Gezonde stad
- Vitaal buitengebied

De andere onderwerpen (schoon water, droogte en waterschaarste, waterketen, waterveiligheid en klimaatadaptatie) worden integraal in de werksessies behandeld.

Resultaten

De werksessies zijn bezocht door een diverse groep aan personen bestaande uit burgers, AB-leden en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties, koepelorganisaties en overheden. De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van enkele specifieke punten die opvielen in het digitale participatietraject. Ook was in elke sessie ruimte om onderwerpen aan te dragen. In bijlage 6 zijn de ideeën en suggesties in een uitgebreid overzicht weergegeven. Hieronder is discussie van de verschillende sessies op hoofdlijnen weergegeven.

Werk sessie gezonde stad

Voor de werksessie 'gezonde stad' liggen de suggesties hoofdzakelijk op het vlak van de noodzaak tot het vergroenen van de woon- en leefomgeving en van bedrijfsterreinen. Daarvoor dragen de deelnemers suggesties aan op het vlak van (financieel) stimuleren, faciliteren en communicatie. Op financieel vlak worden zowel subsidies als kortingen op belasting aangedragen bij initiatieven van inwoners ter bevordering van water en groen. Op het gebied van communicatie wordt het adviseren van bewoners voor een groene waterrijke tuin benoemd. Focus daarbij op verschillende doelgroepen en de goede momenten zoals bij een verhuizing. Waterschap Brabantse Delta moet ook bepalen in hoeverre de inzet van regelgeving nodig en wenselijk is.

Om daadwerkelijk stappen te zetten naar een gezonde stad is samenwerking met andere partijen het sleutelwoord. Samenwerking op buurtniveau (buurtambassadeurs en ondernemers) en op gemeenteniveau met woningbouwcoöperaties en partner overheden. Denk hierbij aan samenwerking met onderhoud en groenbeheer, verkennen van recreatief medegebruik en het inzetten op klimaatbewustzijn.

Werk sessie vitaal buitengebied

Voor de sessie 'vitaal buitengebied' dragen de deelnemers veel ideeën en suggesties aan die de gevolgen van de droogte moeten beperken. Zoveel mogelijk water vasthouden, het volgen van een natuurlijk peil en aandacht voor biodiversiteit zijn enkele voorbeelden. Daarbij mag een integrale kijk op het watersysteem niet ontbreken waarin ook de belangen van de gebruikers meespelen. Het waterschap wordt daarin een regierol toebedacht om met de belangrijkste partners, zoals gemeenten en terreinbeheerders tot beleid en concrete maatregelen te komen.

Volgens de deelnemers mag water bij ruimtelijke processen een meer leidende rol hebben. Dit is wel afhankelijk van het gebied. Een kleipolder vraagt een andere aanpak dan een aanpak op de hoge zandgronden. Klimaatverandering maakt de opgaven urgent. De focus ligt nu op waterafvoeren, maar die moet naar water vasthouden. Dit vraagt inzet in de haarvaten van het systeem, maar daar hoort ook aandacht voor de bodem bij. Het water in het buitengebied mag meer ruimte krijgen.

Het watersysteem is een verdelingsvraagstuk dat draait om belangen. Sommige belangen zijn moeilijk te verenigen. Het is belangrijk om keuzen te maken en daar helder over te zijn. Probeer te zoeken naar win-winsituaties en stimuleer de omgeving bij voorkeur op positieve wijze.

Bijlage 1 – Lijst met aangeschreven organisaties

- Gemeente Alphen-Chaam ^
- Gemeente Baarle-Nassau ^
- Gemeente Bergen op Zoom *
- Gemeente Breda *^
- Gemeente Dongen
- Gemeente Drimmelen
- Gemeente Etten-Leur *
- Gemeente Geertruidenberg *
- Gemeente Gilze en Rijen ^
- Gemeente Goirle
- Gemeente Halderberge
- Gemeente Loon op Zand
- Gemeente Moerdijk *
- Gemeente Oosterhout *
- Gemeente Reimerswaal *
- Gemeente Roosendaal
- Gemeente Rucphen *
- Gemeente Steenberghe
- Gemeente Tilburg
- Gemeente Waalwijk ^
- Gemeente Woensdrecht
- Gemeente Zundert *^
- Provincie Noord-Brabant
- Waterschap Aa en Maas *
- Waterschap de Dommel
- Waterschap Hollandse Delta ^
- Waterschap Rivierenland
- Waterschap Scheldestromen
- Brabants Agrarisch Jongeren Kontakt
- Brabantse Milieu Federatie *
- VNO-NCW Brabant Zeeland
- BOM
- Sportvisserij Zuid West Nederland ^
- ZLTO *^
- Brabant Water
- Evides *^
- RIWA
- Staatsbosbeheer ^
- Brabants Particulier Grondbezit
- Natuurmonumenten *
- Rijkswaterstaat *^
- Ministerie I&W *^
- REWIN
- Gebiedsonderneming de Duinboeren*
- Provincie Antwerpen *
- Bakkensecretariaat maasbekken *
- Vlaamse Milieumaatschappij *
- Watering De Beneden Mark
- Watering De Oostelijke Mark
- Watering Van Loenhout
- Watering van Wuustwezel
- Port of Moerdijk *

* Informatie aangeleverd

^ Inbreng per interview

Bijlage 2 – Uitnodiging participatietraject

Uw schrijven van :
Uw kenmerk :
Zaaknummer : 81505
Ons Kenmerk : 81526
Behandeld door : de heer G. Slaats
Doorkiesnummer : 076 564 13 05
Datum : 2 december 2019
Verzenddatum :

Onderwerp: Ontwikkeling Waterbeheerprogramma 2022-2027

Beste heer, mevrouw,

Waterschap Brabantse Delta is gestart met de voorbereidingen voor de ontwikkeling van het Waterbeheerprogramma 2022-2027. Water maakt onlosmakelijk deel uit van onze leefomgeving. Als waterschap dragen wij bij aan een mooiere en betere leefomgeving. Wij doen dit echter niet alleen. Ook u werkt hieraan. Daarom vinden wij uw bijdrage aan het waterbeheerprogramma erg belangrijk.

Wat is een waterbeheerprogramma?

We staan voor onze waterschapstaken: de zorg voor voldoende oppervlaktewater van goede kwaliteit en veiligheid tegen overstroming. In het waterbeheerprogramma is de basis voor ons werk verwoord. Ook thema's als samenwerken en duurzaamheid krijgen daar nadrukkelijk de aandacht. Het waterbeheerprogramma beschrijft op strategisch en op tactisch niveau het te voeren beleid. Op strategisch niveau beschrijven we wat we willen bereiken en hoe we dat willen doen. Op tactisch niveau beschrijven we wat we gaan doen om dat te bereiken. Op basis van de nieuwe Omgevingswet moet voor 31 december 2021 het nieuwe Waterbeheerprogramma 2022-2027 worden vastgesteld.

Maatschappelijke opgaven in de regio

Waterschap Brabantse Delta heeft de ambitie een waterbeheerprogramma op te stellen dat aansluit bij de maatschappelijke opgaven in de regio en kan rekenen op draagvlak bij onze partners. Om die reden willen wij graag vroegtijdig het gesprek met onze omgeving aangaan.

Informatievraag en gesprek

Allereerst willen we u vragen uw standpunten met ons te delen via een korte notitie. Kunt u in een document de volgende vragen beantwoorden:

- Welke watergerelateerde uitdagingen ziet u de komende zes jaar?
- Welke integrale (gebieds)opgaven ziet u en welke prioriteit geeft u daaraan?
- Op welke wijze denkt u dat waterschap Brabantse Delta wateropgaven kan koppelen aan uw (gebieds)opgaven?
- Hoe ziet u de samenwerking met waterschap Brabantse Delta nu en in de toekomst? Wat verwacht u de komende jaren van het waterschap?

Vervolgens willen we uw notitie ook graag bespreken in een verdiepend gesprek.

Uw notitie en de inhoud van het gesprek willen we gebruiken als input voor het waterbeheerprogramma.

Graag ontvangen wij uw notitie voor 20 januari via een e-mail aan Douwe Eijssbouts (d.eijssbouts@brabantsedelta.nl). Als u niet in de gelegenheid bent om een korte notitie te maken, kunt u ons ook bestaande informatie doorsturen. Kunt u in uw mail ook aangeven of u geïnteresseerd bent om de informatie te verdiepen en verbreden in een gesprek? Dan zoeken we in het eerste kwartaal van 2020 een geschikt moment om in gesprek te gaan. Wij hopen dat u mee wilt werken aan een omgevingsgericht Waterbeheerplan 2022-2027. Als u nog vragen heeft, kunt u contact opnemen met Sjors Slaats, s.slaats@brabantsedelta.nl, 076 564 13 05.

Met vriendelijke groet,

Sjors Slaats

Senior beleidsadviseur - Afdeling beleid & planadvies

Waterschap Brabantse Delta

Postbus 5520, 4801 DZ Breda T 076 564 10 00 F 076 564 10 11

E info@brabantsedelta.nl I www.brabantsedelta.nl K.v.K.nr: 51 181 584

IBAN NL88 NWAB 0636 7592 02 BIC NWABNL2GXXX BTW.nr: NL812566762B01

Bijlage 3 – Resultaten Levende Landschap

Vraag	Antwoord A	Antwoord B
Over 15 jaar woon ik	In de stad	Op het platteland
	44 (75%)	15 (25%)
Ik eet vooral voedsel, dat afkomstig is van	Lokale boeren	Hele wereld
	13 (24%)	42 (76%)
Afvalwater afkomstig van douche, was en keuken	Gebruik ik voor de wc	Gaat naar het riool
	43 (74%)	15 (26%)
De investeringen om duurzamer te wonen	Betaal ik zelf	Betaald de overheid
	25 (45%)	30 (55%)
Ik werk/sport/besteed mijn vrije tijd	Dichtbij huis	Waar ik wil
	35 (65%)	19 (35%)
Over 15 jaar gebruiken we in West-Brabant water	Alleen dat wat we hebben	Ook extra water uit de grote rivieren
	9 (17%)	44 (83%)
Om ons te beschermen tegen de stijgende zeespiegel	Moeten de dijken worden opgehoogd	Verhuis ik naar hogere delen
	52 (95%)	3 (5%)
Bij hoosbuien	Mag water even blijven liggen	Moet water direct worden afgevoerd
	26 (49%)	27 (51%)
Over 15 jaar leggen we kunstmatige meren aan voor zoetwater en regenwateropslag. Hier moeten we ruimte voor vrij maken.	Eens	Oneens
	42 (78%)	12 (22%)
Het watersysteem verbindt Nederland met de landen om ons heen. Ingrepen in onze buurlanden beïnvloeden ons watersysteem. Over 15 jaar werken we aan een duurzaam watersysteem.	Als Nederland zelf	Samen met buurlanden
	11 (20%)	43 (80%)

Bijlage 4 – Video's Toekomst van water

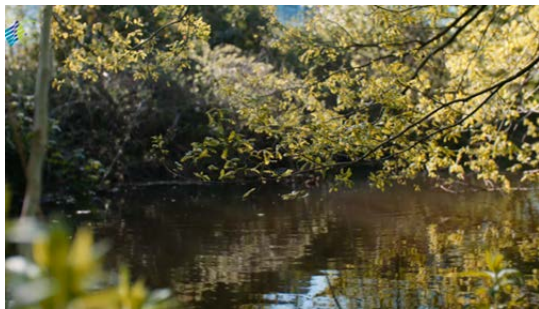
Droogte en waterschaarste

De gezonde stad

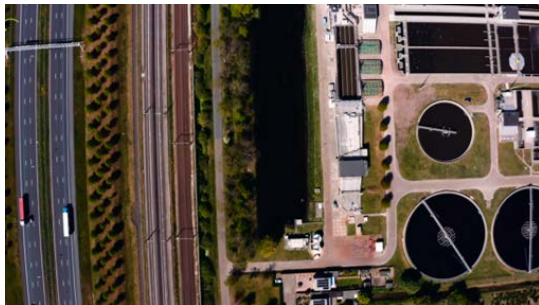
Klimaatadaptatie

Schoon water

Vitaal buitengebied

Waterketen

Waterveiligheid

Bijlage 5 – Resultaten toekomst van Water

Zie los document

Bijlage 6 – Resultaten werksessies

Werkessie gezonde stad

In de sessies zijn de volgende vragen aan bod gekomen:

- Welke kansen zijn er voor meer groen en water in uw stad of dorp?
- Op welke wijze kan waterschap Brabantse Delta daar een bijdrage aan leveren?

Hieronder een uitgebreid overzicht met suggesties die door de deelnemers aan de sessies zijn gedaan:

Welke kansen zijn er voor meer groen en water in uw stad of dorp?

Voor overheden worden de onderstaande kansen gezien.

- Stimuleringsregelingen (financiële stimulans) voor een integrale, wijkgerichte aanpak:
 - Subsidies;
 - Korting op de waterschapsheffing voor inwoners die zelf initiatief nemen voor meer water en groen;
 - Sluit aan op initiatieven van inwoners, wijk- en buurtverenigingen voor een andere inrichting en beheer van de openbare ruimte (o.a. waterpleinen).
- Rekentool Eindhoven: rood inruilen voor groen. Kijken of deze tool in Midden- en West-Brabant kan worden toegepast.
- Industrierreinen: groene, waterrijke inrichting van nieuwe terreinen voorschrijven plus stimuleren van natter en groener maken van bestaande terreinen.
- Benut het bouwbesluit voor verplichte aanleg van watervoorraden. Zie voorbeeld van Vlaanderen voor verplicht water vasthouden in privétuinen bij nieuwbouw.
- Gezond en zichtbaar water en groen:
 - Maak de bedreigingen voor schoon water zichtbaarder (vergroten bewustzijn);
 - Meer (tijdelijke en permanente) opvangplekken voor water creëren, bijvoorbeeld benutten van pleinen en vijvers voor noodopvang en kies voor natuurlijke(re) profielen in plaats van klassieke 'kanaalbakken' en 'steile, diepe singels en grachten'.
 - Andere manier van onderhouden:
 - Stoppen met strak maaien;
 - Variëren in bodemprofiel vijvers en sloten (biodiversiteit);
 - Meer opvangplekken voor water (vijvers en sloten dieper maken); Sportvisserij wordt graag betrokken bij onderhoud en inrichting;
 - Gemeenten: ben strenger met afgeven van kapvergunningen.
- Communicatie: hoe bereik je het grote midden?
 - Inwoners adviseren hoe een groene, waterrijke tuin te maken (laagdrempelig).
 - Nieuwe inwoners van stad of dorp bij verhuizing voorlichten.
 - Jeugd betrekken door middel van scholen. Zeker nu ook digitaal veel mogelijk is. Bekijk als waterschap hoe je de jeugddijkgraaf hierbij in kunt zetten.
 - Organiseer webinars voor inwoners en ondernemers, laagdrempelig met een potentieel hoog bereik.
 - Buurtambassadeurs en stadsjutters: inwoners die anderen in de wijk stimuleren om ook zelf in actie te komen. De ambassadeurs zijn bijvoorbeeld mensen die zelf meer water en groen hebben aangelegd en anderen in de wijk deze voorbeelden tonen en uitleggen hoe je dit kan organiseren.
 - Woningbouwcorporaties: beheer overnemen van de voortuin.

Gerichte samenwerking van gemeenten, overheden, woningcoöperaties, maatschappelijke organisaties en ondernemers (o.a. aanleg en onderhoud van groene en waterrijke tuinen, tuincentra). Denk bijvoorbeeld aan programmatische aanpak voor 'Nederland van het gas af', klimaatsafari's, enzovoort.

Voor inwoners zijn de volgende kansen benoemd:

- Meer groen in de tuin, grond en dak efficiënt benutten.
- Bewustzijn vergroten: benutten van de regenton en andere opties om regenwater af te koppelen van het riool en te benutten in huis en tuin ('elke druppel telt, niet onnodig het riool in').

De volgende aandachtspunten/kanttekeningen zijn meegegeven:

- Heb aandacht voor de kwaliteit van het af te koppelen regenwater.
- In oude, compacte wijken met sociale huurwoningen is vaak beperkte ruimte voor meer water en groen en hebben inwoners minder financiële ruimte. Wat kun je daar meer doen op de vierkante millimeter en die inwoners faciliteren/ stimuleren (solidariteit)?
- Veel inwoners willen graag dat alles er netjes en strak uitziet: hoe krijg je hen mee voor een meer natuurlijker aanblik van water en groen?

Op welke wijze kan waterschap Brabantse Delta daar een bijdrage aan leveren?

- Meer samenwerken en doen met gemeenten:
 - Denk aan onderhoud en groenbeheer;
 - Innovatief en toekomstgericht werken vooral t.a.v. klimaatadaptatie;
 - Aanpak van riooloverstorten in relatie tot voorkomen van dierenleed;
 - Verkennen van kansen voor recreatief medegebruik bij meer waterpartijen in en om de stad.
- Werk aan de zichtbaarheid van het waterschap:
 - Denk aan een wedstrijd 'mooiste geveltuin'. Wees creatief in de organisatie door bijvoorbeeld studenten mee te laten denken.
- Inwoners meer laten betalen voor gebruik van drinkwater (en de relatie met afvalwater/zuiveringsheffing?):
 - Hier is verdeeldheid over in beide groepen. Wel wordt het idee geopperd om te werken met drempels (vanaf zoveel kuub water meer betalen).
- Sportvisserij Zuidwest Nederland vraagt het waterschap de organisatie meer te betrekken bij onderhoud en inrichting van watergangen.

Werkessie vitaal buitengebied

In de werksessie vitaal buiten gebied stonden de volgende thema's centraal;

- Water als leidend principe bij ruimtelijke inrichting.
- Droogte als prioritair thema.

In hoeverre mag water bepalen hoe een gebied er uit ziet?

- **Gebiedseigen.** Water is bij inrichting en functie van een gebied in veel gevallen leidend. Afhankelijk van het gebied en het onderwerp, zoals waterveiligheid. Er zijn ook gebieden (kleigronden) waar water minder leidend hoeft te zijn. In hooggelegen gebieden zou minder afgevoerd moeten worden. Het waterschap zou beter inzichtelijk kunnen maken via een atlas wat de mogelijkheden zijn voor bepaalde gebieden.
- **Integrale kijk op watersysteem.** Focus op een volwaardig watersysteem, niet op individuele maatregelen. Dat gaat echt een stapje verder dan nu. We moeten echt anders denken en met creatieve oplossingen komen. De focus ligt nu op waterafvoeren, maar die moet naar water vasthouden. De omslag gaat niet voor iedereen snel genoeg. Op andere beleidsterreinen zijn ook veel ontwikkelingen. Kan het waterschap aansluiting vinden bij de bossenstrategie en wat kan dat betekenen voor het werk.

- **Belangen.** Het watersysteem is een verdelingsvraagstuk dat draait om belangen. Sommige belangen zijn moeilijk te verenigen. Het is belangrijk om keuzen te maken en daar helder over te zijn.
- **Klimaatverandering.** De klimaatverandering wordt onderkend en droogte is momenteel het grootste zorgpunt. Water moet langer vastgehouden worden. In principe valt er voldoende water in Nederland maar het overgrote deel wordt afgevoerd.
- **Rol.** Het waterschap kan de rol op zich nemen om te komen tot handelingsperspectieven. In gebiedsprocessen moet hij sturing geven zodat natte natuurplek en het omliggende gebied niet verdrogen. Het is belangrijk om niet alleen te denken in grote abstracte processen, maar juist ook kleinschalig in het gebied aan de slag te gaan. Vaak is er dan veel mogelijk.
- **Waterpeil.** Het waterpeil zou natuurlijker moeten zijn zodat de inspanningen rondom het waterbeheer verminderd worden en negatieve effecten voorkomen. In laaggelegen gebieden is het nu eenmaal nat en daar zouden de functies rekening mee moeten houden.
- **Water vasthouden.** Met alleen water vasthouden in de haarvaten red je het niet. Water zal ook in de bodem opgeslagen moeten worden.
- **Watergebruik verminderen.** Drinkwatervoorziening dient in een breder kader bekeken te worden. Minder grondwater oppompen, meer gebruik van oppervlaktewater. Bijvoorbeeld meer uit de Maas zodat we minder afhankelijk zijn.
- **Water hergebruik.** Technisch is er veel mogelijk. Financieel is het echter een vraagstuk. Daarom moet men ook naar de watervraag kijken. Kijk dus waar de euro de meeste impact maakt. Denk hierbij ook aan de kostprijs van verdroging die niet wordt meegenomen. Op sommige locaties moeten we op zoek naar concrete oplossingen;
 - Brabantse Wal wordt kwelwater weggepompt.
 - Rilland Bath kan dat niet hergebruikt worden?
- **Ruimte voor water.** Water moet de ruimte krijgen in het buitengebied. Zo werk je aan een natuurlijker systeem. Het is ook van belang voor recreatie. Voor de visstand zou het goed zijn om het water uit te diepen.
- **Teelt volgt peil.** Gesteld wordt dat individuele vrijheid van inwoners en ondernemers, zoals gewaskeuze, niet zomaar kan worden beperkt door water. Al moet er wel een omslag gemaakt worden naar teelt volgt peil. Het is belangrijk inwoners en ondernemers bewust te maken van en te stimuleren om maatregelen tegen droogte te nemen. Over stellen van regels wordt wisselend gedacht; van laatste strohalm tot onoverkomelijk.
- **Samenwerken.** Bij het werken aan wateropgaven moet begrip zijn voor elkaars positie en gebruik gemaakt worden van elkaars informatie. In Zundert werkt het goed doordat naar het algemeen belang en samenwerking verder is gebracht door te stimuleren, informeren en maatwerk werkt het beter. Probeer maatwerk te leveren en doe dat samen. Dat drie overheden samen met de bewoners en ondernemers aan de slag gaan, is echt positief. Samenwerken met België (Vlaanderen) is van belang omdat daar veel van ons grond- en oppervlaktewater vandaan komt. Het waterschap zou meer gebruik kunnen maken van de kennis en kunde van de bewoners en bedrijven van het gebied. Kunnen bepaalde stuwen bijvoorbeeld niet aangestuurd worden door agrariërs in een gebied?

Is droogte het belangrijkste om in 2022-2027 aan te werken?

- **Extremen.** Het is belangrijk om te werken aan extremen. Het gaat dus niet alleen over droogte. Droogte is wel een structureel probleem, wateroverlast is vaak tijdelijk. Ook hier wordt aangegeven dat water in de bodem vastgehouden moet worden. Door ook de kostprijs van droogte mee te nemen in de afweging over maatregelen en activiteiten worden wellicht andere keuzen gemaakt. Men zou veel kritischer kunnen zijn op onttrekkingen en handhaving kunnen verbeteren.
- **Gemeenten.** Kijk hoe de samenwerking met gemeenten verstevigd kan worden. Zo wordt met gemeenten gewerkt aan een gescheiden stelsel om meer water te laten infiltreren. De snelheid van de die ontwikkeling in bestaand stedelijk gebied is beperkt door de afschrijvingstermijnen van bestaande stelsels. Ook het buitengebied is hier afhankelijk van.

- **Sturingsmechanismen;**

- Informeren: waterbewustzijn is belangrijk. Mensen kunnen zelf ook veel doen voor waterbesparing en hergebruik. Waterschap kan dit beter laten zien. Het waterschap kan ook een wedervraag stellen; wat doet u zelf? Benader mensen altijd positief dat werkt goed. Communicatie is belangrijk om mensen mee te nemen en bewustzijn te creëren. Naast informatieverstrekking is het ook belangrijk aandacht wordt gegeven aan de mogelijkheden om een melding te maken over de openbare ruimte of een activiteit.
- Stimuleren: van de acties tegen droogte, zoals de drempel tegen droogte, wordt veelvuldig gebruik gemaakt. Zet daar energie op.
- Reguleren: hoe ver moet je gaan? Kan je (bepaalde groepen) water onttrekken bij droogte? Over het algemeen wordt gesteld dat terughoudend met regelgeving omgegaan moet worden, maar dat men er soms niet aan ontkomt.
- **Agrarische sector.** De agrarische sector is in ontwikkeling. Enerzijds zijn er bedrijven die stoppen, aan de andere kant is er sprake van schaalvergroting. Ook is er sprake van een omschakeling van grasland naar akkerbouw. Deze ontwikkelingen bieden zowel kansen als bedreigingen om te komen tot een klimaatbestendig en waterrobuust systeem. Het is zaak dat het waterschap hier samen met partners proactief en waar nodig sturing aan geeft op basis van een lange termijnvisie. Het waterschap moet beter aangeven wat de grenzen zijn waarbinnen gewerkt wordt. Hierdoor worden ondernemers creatief om binnen de nieuwe werkelijkheid verder stappen verder te zetten. Geopperd wordt om met zonering te kiezen voor extensieve en intensieve landbouw. Ontwikkelingen rondom akkerranden beheer en natuur inclusief boeren moeten onderdeel zijn van het beleid.
- **Natuur.** De verdere inrichting van Natuurnetwerk Brabant is belangrijk voor de vernatting. Dit kan samen met de provincie opgepakt worden. Het waterschap kan bij de uitvoering van werkzaamheden, zoals maaien en projecten, beter naar ecologie kunnen kijken. Anderzijds wordt aangegeven dat het waterschap veel doet door projecten uit te voeren om beken te laten meanderen en vispassages te plaatsen. Het waterschap zou bij verdroging van natuurgebieden breder moeten kijken dan enkel naar het gebied zelf.
- **Landschap.** Rijksmonumenten en landschap komen in de problemen door droogte en bodemdaling. Neem dit ook mee in de afweging. Sloten in het buitengebied zouden beter beschermd moeten worden. Nu worden ze vaak gedempt.
- **Samenwerking.** Grensoverschrijdende samenwerking en samenwerking binnen Nederland is belangrijk. Bijvoorbeeld rondom de Maas.
- **Innovatie.** Probeer innovatief om te gaan met de droogte. Kijk ook naar plekken waar ze al langer met dit probleem te maken hebben.
- **Hittestress.** Hittestress in bebouwd gebied is een groot probleem. Hittestress in het buitengebied wordt ook een probleem omdat de organische stof in de bodem daardoor sneller verloren gaat.

Algemeen

- Breng voortrekkers en goede voorbeelden in beeld.
- Waterplanten zijn belangrijk voor de waterkwaliteit en de biodiversiteit.
- De energietransitie gaat voor enorme ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied zorgen. Probeer mee te koppelen in gebieden waar iets moet gebeuren. Focus ook op de mogelijkheden voor aquathermie.
- Lobby voor betere randvoorwaarden bij de provincie en het rijk.
- Natuur en recreatie. Sta altijd stil bij het feit dat ook genieten van het water voor veel mensen belangrijk is. Daar ligt ook een belangrijke taak voor het waterschap. Wellicht hoeft niet meer gedaan worden, maar het is goed om dat expliciet in de afwegingen mee te nemen.

Waterschap Brabantse Delta

Waterschap Brabantse Delta zorgt voor veilige dijken en kades, zuivert rioolwater, verbetert en bewaakt de kwaliteit van het oppervlaktewater en regelt de hoogte van het water in Midden- en West-Brabant. Bij de uitvoering van deze taken werken wij samen met inwoners, agrariërs, bedrijven en anderen. Hierbij houden we rekening met de belangen van de samenleving en bereiden ons voor op toekomstige ontwikkelingen.

Waterschap Brabantse Delta
Postbus 5520, 4801 DZ Breda
T 076 564 10 00
info@brabantsedelta.nl
www.brabantsedelta.nl